

Inleiding DC bij Brondiner Vitens 12 mei 2022

- Zonder toegang tot drinkwater is er geen beschaving, geen samenleving en geen leven.
- In de recente westerse Europese en Nederlandse samenleving was de levensverwachting tot het midden van de 19^e eeuw niet veel meer dan 38 jaar voor mannen en 40 jaar voor vrouwen.
- Of het wetenschappelijk helemaal klopt moet ik nog eens goed onderzoeken, maar ik beweer dat dankzij riolering en drinkwater de levensverwachting in de 20ste eeuw toenam tot 65 jaar en dat daar dankzij de medische stand nog eens 20 jaar is bijgekomen. Het is duidelijk: eerst het water, en dan de rest!
- De leveringszekerheid van drinkwater wordt in Nederland als een gegeven beschouwd. Dat is begrijpelijk omdat de drinkwatersector eigenlijk al meer dan 100 jaar altijd en overal water van prima kwaliteit heeft geleverd;
- Daarom was de schrik groot toen Jelle Hanema in de droge zomer van 2020 genoodzaakt was om de oproep te doen het drinkwaterverbruik te verminderen en niet dagelijks zwembaden van meerdere kuubs te vullen.
- Iets wat overigens in andere landen heel gebruikelijk is. Loop in een droge zomer maar eens de *Mairie* van een plattelandsgemeente in Frankrijk binnen. Grote kans dat daar een departementaal edict aan het prikbord hangt *contre le lavage des véhicules, le remplissage des piscines et l'arrosage des pelouses* (verboden auto's te wassen, zwembaden te vullen, en gazons te besproeien).
- In het droge jaar van 2018 was ook Nederland tegen de grenzen van de drinkwatervoorziening aangelopen. De inlaat van PWN bij Andijk dreigde te verzilten en zoetwaterboten werden in gereedheid gebracht. De grondwateronttrekkingen overstegen de vergunde hoeveelheden wat weer bijdroeg aan de natuurschade.
- De droge jaren hebben klip en klaar gemaakt dat het bodem- en watersysteem grenzen stelt aan het landgebruik en dwingt tot duurzaam gebruik van natuurlijke bronnen. Het recente klimaatsignaal van het KNMI op basis van de IPCC-rapporten geeft bovendien dan dat periodes van droogte vaker gaan voorkomen.
- Het beheergebied van Vitens ligt grotendeels in hoog Nederland waar grondwater de voornaamste drinkwaterbron vormt. Grondwater is de ideale bron vanuit kwaliteit, kosten en zuiveringsbehoefte (al neemt die zuiveringsbehoefte helaas toe door voortschrijdende vervuiling, vooral met een complexe cocktail van microverontreinigingen).
- Duurzame drinkwaterwinning raakt aan andere fysieke en economische opgaven op nationaal en regionaal niveau. Dezelfde grondwatervoorraden die Vitens benut vormen ook de bron voor de industrie en de landbouw. Ze worden door ontwatering, snelle afvoer en verdampend naaldbos momenteel onvoldoende aangevuld. De natuurgebieden die afhankelijk zijn van grondwater, ervaren daardoor structurele verdroging. Dit maakt dat we de internationale N2000 verplichtingen niet goed kunnen nakomen. Ik herinner mij een bezoek aan landgoed 't Medler in Vorden. Toen we daar door de rentmeester werden rondgeleid viel met krakend gedonder een enorme tak uit een eik. De tak bezweek bij gebrek aan inwendige waterdruk onder het eigen gewicht.

- Een duurzame grondwaterwinning vraagt een integrale benadering waarbij het bodem- en watersysteem de basis vormt en waarin alle vormen van gebruik in samenhang en vanuit een lange termijn perspectief worden samengebracht. Dit sluit aan bij het Coalitieakkoord waarin het kabinet aangeeft dat water en bodem sturend moeten worden voor onze ruimtelijke inrichting.
- Begin april nam ik vanuit mijn onafhankelijk rol als regeringscommissaris het initiatief om een ongevraagd advies te richten tot ministers Harbers, Staghouver, Van der Wal en De Jonge. Onder te titel "Maak werk van klimaatadaptatie" en als input voor hun 100-dagen brieven aan de Tweede Kamer. Die brieven zijn inmiddels "beleidsprogramma's" gaan heten.
- In mijn advies is ook een hoofdstuk opgenomen over de zorg voor voldoende zoetwater en bescherming van strategische grondwatervoorraden. Met daarin een aantal concrete adviezen. Ik pleit ervoor om in het nieuwe Nationaal Programma voor het Landelijk Gebied naast stikstof, natuurherstel en waterkwaliteit ook doelen voor waterbeschikbaarheid op te nemen. Ook roep ik het kabinet op om de doeltreffendheid en de prikkelwerking van het financiële instrumentarium van de verschillende overheden nader te onderzoeken. Ik denk hierbij aan een doelheffing op de winning van diep grondwater door industrie en drinkwaterbedrijven. De opbrengst hiervan zou kunnen worden ingezet worden voor bescherming en herstel van grondwatervoorraden. Ik ben benieuwd wat de sector hiervan vindt. En het kabinet natuurlijk!
- Het uitgangspunt dat water en bodem sturend moeten zijn is nu verder uitgewerkt in het beleidsprogramma van IenW dat eind deze week naar de kamer gaat. Daarna wil IenW eind dit jaar concrete kaders opleveren voor ruimtelijke ontwikkelingen in de regio vanuit het water en bodemsysteem.
- Vitens heeft naar ik heb begrepen precies zo'n integrale ruimtelijke benadering op een inspirerende wijze uitgewerkt in het 'eeuwige bron' concept van het Panorama Waterland. Hiermee is zelfs de EO Wijers prijs gewonnen, waarvoor complimenten! Ik hoor echter ook dat de echte realisatie in het veld nog maar schoorvoetend van de grond komt.
- En daar wringt natuurlijk wel een schoen. We moeten de praktijk als gezamenlijke overheden en stakeholders een zet in de rug bieden. Daarom is vorig jaar het Deltaplan zoetwater vastgesteld waarin rijk en regio zich gecommitteerd hebben aan een ambitieus maatregelen pakket van €800 miljoen voor de periode 2022 tot 2026.
- Het Deltaplan zet momenteel vooral nog in op technische adaptatie met maatregelen om het huidige landgebruik mogelijk te houden. Omdat de grenzen van die maakbaarheid en volhoudbaarheid in zicht komen zal dat niet meer volstaan. We zullen aan de slag moeten met een echte transitie in het landgebruik. Want het gezegde luidt terecht "*als we doen wat we deden krijgen we wat we kregen*".
- We zullen – zo verwacht ik - concrete grenzen aan grondgebruik en bedrijfspraktijk moeten gaan stellen. Daarbij kan het gaan schuren. Zoals bij het beperken van grondwateronttrekkingen voor beregening en voor drinkwaterproductie. Het Deltaprogramma zoekt daarbij de verbinding met de grote andere transities in het fysieke domein. Voor wonen, voor natuurherstel, voor stikstof en duurzame energie. In mijn advies bij DP2023 wil ik in september voorstellen doen voor die verbindingen en

voor versnelling van de uitvoering in het landelijk gebied. Voor duurzaam natuurherstel is nu eenmaal zowel stikstof reductie als herstel van grondwaterstanden nodig. We weten wat daarvoor nodig is en waarom doen we het dan niet gewoon? Ik zeg: "stikstof eruit, water erin, te beginnen rondom verdroogde natuurgebieden en waterwingebieden".

- Ik roep de drinkwatersector op om ook die verbinding te zoeken en open te staan voor transitie in de eigen praktijk. Dat betekent bereidheid te tonen tot het verkennen van alternatieve bronnen en zuiveringstechnieken. Een grondwaterwinbedrijf als Vitens moet mijns inziens óók naar oppervlaktewater als bron kijken. Ik roep op de inspiratie te halen bij de duinwaterwinbedrijven over bodempassage en -opslag. Ook alternatieve concepten zoals hergebruik, multifunctioneel gebruik van wateropslag en sturing via prijsprikkels om bijvoorbeeld excessief of laagwaardig gebruik te ontmoedigen, verdienen een volwaardige plek in de afwegingen. De instrumentenkoffer moet vergroot!
- Dit kan natuurlijk alleen via integrale processen, samen met de betrokken waterbeheerders, overheden en andere partijen, waaronder de klanten.
- Drinkwaterbedrijven verwijzen vaak naar de zorgplicht van de overheid voor de bronnen en overheden wijzen terug naar de zorgplicht van de drinkwaterbedrijven voor waterlevering. We zullen dit gesprek samen op een hoger niveau moeten brengen.
- Ik realiseer mij dat ingrijpende transitie vooral voor de middenlange en lange termijn perspectief zullen bieden en dat Vitens ook met actuele problemen kampt. Door een toenemende watervraag enerzijds en beperkingen bij de bronnen anderzijds moet Vitens op dit moment zelfs zakelijke klanten, die niet onder de wettelijke zorgplicht vallen, teleurstellen. Voor de korte termijn moeten ook stappen worden genomen. Dat kan alleen vanuit gezamenlijkheid. In de gebieden moeten de doelen voor klimaat, natuur en landbouw en drinkwaterwinning in samenhang worden gebracht om vervolgens heldere keuzen te maken. Niet alles kan meer overal !! Dus: van woorden naar daden: ik zeg "maak werk van klimaatadaptatie en duurzaam beheer van onze kostbare natuurlijke waterbronnen"!